

Правові позиції як техніки “оптимального бачення/розуміння” потребують подальшого дослідження на “допредикативному” й “предикативному” рівнях у контексті феноменологічної традиції, на стику феноменології та герменевтики – як форма правової інтерпретації, в теоретико-правовому аспекті – як засіб (прийом) юридичної техніки.

Список використаних джерел:

1. Гусерль Е. Досвід і судження. Дослідження генеалогії логіки / Едмунд Гусерль ; пер. з нім. В. Кебуладзе. – К. : ППС-2002, 2009. – 356 с.
2. Штайн Е. Будова людської особи. Лекція з філософської антропології / Едит Штайн ; упоряд. і авт. передм. Б. Бекман-Цюлер ; пер. з нім. І. Терзової. – Жовква : Місіонер, 2011. – 192 с.
3. Вальденфельс Б. Вступ до феноменології / Бернхард Вальденфельс ; пер. з нім. – К. : Альтерпрес, 2002. – 176 с.
4. Богачов А. Досвід і сенс / Андрій Богачов. – К. : Дух і Літера, 2011. – 336 с.
5. Кебуладзе В. Феноменологія досвіду / Вахтанг Кебуладзе. – К. : Дух і Літера, 2012. – 280 с.
6. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / Моріс Мерло-Понті ; пер. з фр. О. Йосипенко, С. Йосипенка. – К. : Український центр духовної культури, 2001. – 552 с.
7. Мерло-Понті М. Видиме й невидиме: з робочими нотатками / Моріс Мерло-Понті ; упоряд., авт. передм. та післямови К. Лефор ; пер. з фр. Є. Марічева. – К. : КМ Академія, 2003. – 268 с.
8. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології / Жан-Поль Сартр ; пер. з фр. В. Лях, П. Тарашук. – К. : Основи, 2001. – 854 с.
9. Вальденфельс Б. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого / Бернхард Вальденфельс ; пер. з нім. В. Кебуладзе. – К. : ППС-2002, 2004. – 206 с.
10. Шлаг П. Естетики американського права / Пьер Шлаг ; пер. с англ. Е. Самохіна // Російський ежегодник теорії права. – 2010. – № 3. – С. 112–180.

УДК 343.8

Ш. Б. Давлатов, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів

РОЛЬ, ЗАВДАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК

Досліджуються недоліки правового регулювання статусу юридичних клінік ВНЗ України в контексті виконання ними соціальної функції з надання безоплатної правової допомоги соціально незахищеним групам суспільства. Особлива увага приділяється дослідженню юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги і супутніх аспектів.

Ключові слова: юридичні клініки; безоплатна первинна правова допомога; суб'єкти надання безоплатної правової допомоги.

© Ш. Б. Давлатов, 2016

The paper investigates the shortcomings of legal regulation of the status of legal clinics of higher education institutions in Ukraine in the context of fulfilling their social function, in regard to the rendering of free legal assistance to socially vulnerable groups. Particular attention is focused on the recognition of legal clinics as subjects of free primary legal assistance and related issues.

Key words: legal clinics; free legal assistance; subjects of free primary legal assistance.

Постановка проблеми. Якісно новим етапом у розвитку юридичної клінічної освіти в Україні стало затвердження у 2006 р. Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України (далі – Типове положення про юридичну клініку). Даний документ на підзаконному рівні закріпив засади діяльності юридичних клінік, мету й завдання їхньої діяльності, права й обов'язки студентів-консультантів та інші елементи статусу юридичних клінік, упорядкування яких набувало першочергового значення для забезпечення ефективного функціонування юридичної клінічної освіти в Україні на той момент. Видання Міністерством освіти і науки України наказу від 03 серпня 2006 р. № 592, яким було затверджено Типове положення про юридичну клініку, певним чином стало підсумком періоду активного розвитку вітчизняного юридичного клінічного руху. Як зазначають дослідники, саме період 1999–2006 рр. в Україні ознаменувався створенням великої кількості нових юридичних клінік, проведенням великого обсягу навчальних і прикладних заходів усіх рівнів та утворенням Фондації юридичних клінік України [1, 45–46].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями визначення сутності, ролі, завдань та організаційно-правових засад юридичних клінік в Україні займалися такі вчені як О. М. Аксьонова, В. Д. Басай, І. Л. Бородін, А. О. Галай, В. О. Гончаренко, Н. С. Дубчак, М. В. Дулеба, В. А. Єлов, В. С. Журавський, О. Клименко, М. Т. Лоджук, В. В. Медведчук, В. В. Молдован, С. І. Молібог, В. С. Наливайко, С. В. Нечипорук, Г. Палійчук, Ю. М. Савелова, В. О. Сич, Н. В. Сухицька, Є. І. Федик, Ю. О. Фігель, Л. С. Шевченко та ін.

Мета статті. Наразі, після певного уповільнення розвитку юридичного клінічного руху, знову спостерігається тенденція щодо збільшення ролі юридичних клінік у системі професійної підготовки фахівців у галузі права та залучення до їх діяльності дедалі більшої кількості студентів. У зв'язку з цим актуалізується питання відповідності правового статусу юридичних клінік обсягам і потребам їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Як слушно зазначає І. Л. Бородін, просвітницька робота в юридичній клініці – це систематична діяльність викладачів, студентів і фахівців-правників з приводу накопичення, обробки та використання правової інформації для задоволення групових та індивідуальних інтересів відвідувачів юридичної клініки, захисту їх конституційних прав і свобод. Просвітницьку роботу наповнює юридичним змістом процес правовиховання, тобто свідомо-вольовий вплив згаданих викладачів та студентів, а також фахівців-правників на правосвідомість і правову культуру населення, тобто студентів, старшокласників, відвідувачів юридичної клініки та інших категорій осіб, наприклад, правопорушників, які повинні знати свої права та обов'язки за законодавством України, а також їх уміло захищати за допомогою національно-правової системи України.

На нашу думку, вихідним аспектом, який має враховуватися під час організації діяльності юридичних клінік вищих навчальних закладів, є подвійний характер мети і завдань останніх. П. 2.1 Типового положення про юридичну клініку визначає шість складових

мети юридичної клініки [2]. Умовною підставою їх класифікації доцільно визначити пріоритетну функцію, яку виконує юридична клініка під час досягнення відповідної мети – підготовка кваліфікованих фахівців у галузі права або забезпечення суспільного інтересу. За даною ознакою складові мети юридичної клініки порівну поділені між “навчальними” (підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей; підготовка та навчання студентів у дусі дотримання й поваги принципів верховенства права, справедливості та людської гідності; впровадження в навчальний процес елементів практичної підготовки студентів-правників у сфері юридичних послуг) та “суспільними” (забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги; формування правової культури громадян; розширення співробітництва вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців-юристів, із судовими, правоохоронними органами, органами юстиції, державної влади і місцевого самоврядування, з іншими установами та організаціями).

Текст Типового положення про юридичну клініку, зокрема пп. 1.1, дає достатньо підстав вважати, що навчальна мета в діяльності юридичних клінік пріоритетна. Ознаками цього є як надання юридичній клініці статусу структурного підрозділу вищого навчального закладу, так і пряме зазначення мети її створення як бази для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. Водночас із розвитком клінічного руху в Україні збільшується і суспільне значення юридичних клінік як суб’єктів захисту прав і законних інтересів найбільш незахищених верств населення. Дані зміни потребують належного закріплення гарантій діяльності юридичних клінік у відповідних нормативно-правових актах.

На жаль, наразі мусимо констатувати недостатню увагу до питань діяльності юридичних клінік з боку законодавця. Єдиною згадкою про юридичні клініки на законодавчому рівні є зазначення їх у переліку можливих структурних підрозділів вищого навчального закладу, визначених ч. 7 ст. 33 Закону України “Про вищу освіту” [3]. Жодні аспекти діяльності юридичних клінік у цьому акті не визначені. Незважаючи на це, саме лише включення юридичних клінік до тексту основного нормативно-правового акта, що встановлює засади функціонування системи вищої освіти в Україні, свідчить про певне визнання їхнього значення. Нагадаємо, що в попередній редакції Закону України “Про вищу освіту” будь-яких згадок про юридичні клініки не було взагалі.

Детального аналізу потребує правовий статус юридичних клінік у контексті Закону України “Про безоплатну правову допомогу”. Не виникає жодних сумнівів про те, що юридичні клініки не належать і не можуть належати до суб’єктів безоплатної вторинної правової допомоги. Даний висновок ґрунтується на ч. 2 ст. 13 Закону України “Про безоплатну правову допомогу”, яка закріплює перелік видів правових послуг, зарахованих до безоплатної вторинної правової допомоги. Згідно з даною нормою, безоплатна вторинна правова допомога включає в себе захист, здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на неї, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складення документів процесуального характеру [4]. Захист особи відповідно до ч. 1 ст. 45 Кримінального процесуального кодексу України може здійснювати лише адвокат [5], яким студент-консультант юридичної клініки зі зрозумілих причин бути не може. Інші види вторинної правової допомоги також потребують високого рівня професійної кваліфікації та практичного

досвіду юриста. Отже, цілком виправдане впровадження конкурсного відбору на право надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Водночас існують достатні підстави стверджувати, що юридичні клініки мають суттєві ознаки суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги. Підтвердженням цієї точки зору слугують такі факти:

По-перше, види діяльності юридичної клініки, визначені Типовим положенням про юридичну клініку, включають в себе види правових послуг, що належать до видів безоплатної первинної правової допомоги згідно з ч. 2 ст. 7 Закону України “Про безоплатну правову допомогу”.

По-друге, юридична клініка відповідає вимогам щодо безоплатності надання правової допомоги. Відповідний принцип закріплений у п. 3 Типового положення про юридичну клініку.

Незважаючи на те, що юридичним клінікам властиві істотні ознаки суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги, їх не можна зараховувати до жодного з видів цих суб'єктів, зазначених у ст. 9 Закону України “Про безоплатну правову допомогу”. Така обставина є суттєвою прогалиною у нормативно-правовому регулюванні, оскільки значно обмежує можливість юридичних клінік щодо реалізації своєї мети. Відповідно до пп. 2.3 Типового положення про юридичні клініки керівництво юридичної клініки й вищого навчального закладу організовує та забезпечує надання безоплатної правової допомоги з питань захисту прав і свобод людини та організацій з усіх галузей права відповідно до чинного законодавства України. Враховуючи виявлену неврегульованість відповідного питання на законодавчому рівні, дана бланкетна норма залишилася неконкретизованою належним чином.

Необхідно зазначити, що включення юридичних клінік до переліку суб'єктів надання первинної правової допомоги потребуватиме узгодження окремих аспектів їх діяльності. Так, відповідно до ст. 8 Закону України “Про безоплатну правову допомогу” право на безоплатну первинну правову допомогу згідно з Конституцією України та цим Законом мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України. У Типовому положенні про юридичні клініки водночас зазначається, що останні надають правову допомогу лише соціально незахищеним групам населення. Оптимальні шляхи вирішення даної колізії, що неминуче виникне у разі зміни правового статусу юридичних клінік, мають визначатися відповідно до практичних потреб громадян та є предметом окремого дослідження.

Слід зазначити, що де-факто вже зараз юридичні клініки визнаються суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги. Наприклад, у січні 2016 р. між Університетом митної справи та фінансів і дніпропетровськими місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги було укладено меморандуми про спільну діяльність щодо надання безоплатної правової допомоги. У даних документах юридична клініка УМСФ виступала саме як суб'єкт надання первинної правової допомоги.

Суспільний інтерес у співпраці між юридичними клініками та суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги є очевидним. Так, протягом чотирьох місяців дії меморандумів про спільну діяльність дніпропетровськими місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги до юридичної клініки УМСФ було направлено понад 60 осіб, яким було надано безоплатну первинну правову допомогу. Водночас для розвитку більш тісного та продуктивного співробітництва щодо

надання правової допомоги юридичні клініки потребують уточнення та деталізації правового статусу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що розвиток вітчизняного клінічного руху привів до істотних зрушень у співвідношенні навчальної та суспільної функцій юридичних клінік. Виконуючи важливі соціальні завдання щодо забезпечення доступу до правової допомоги, вони перестали бути виключно базами для проходження навчальної практики та здобуття професійних навичок студентами-консультантами. У зв'язку із вищевикладеним виникає нагальна потреба у формуванні моделі юридичної клініки вищого навчального закладу на рівні, вищому за відомчий нормативно-правовий акт Міністерства освіти і науки України. Існують достатні підстави для внесення відповідних змін до Законів України “Про вищу освіту” та “Про безоплатну правову допомогу”.

Список використаних джерел:

1. Галай А. Становлення юридичної клінічної освіти в Україні та у деяких інших країнах світу / А. Галай // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 4. – С. 39–48.
2. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України : наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2365. – С. 417.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004. – С. 2716.
4. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – Ст. 577. – С. 2136.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.